

Шогмо эл, порымиз да гим верг!

39-ше (3427) №,
2019 ий 28 сентябрь,
шуматкече.

Будь готов/ ЯМДЕ-ЛИЙ

1933 ий 1 февраль годсек лектеш.

0+

«Уяча» йоча-влакым куандарен

Фотом театрын архивше гыч налме.

*Театр – тиде юзо
тўня. Тўшто йоча куанен
ила, а модшыжла, йырым-йыры-
се тўням улылаш тунемеш.
С.И.Мерзлякова.*

2019 ий – М.Шкетан лўмеш Марий национальный драме театрын лўмгече идалыкше. 29 ноябрьште театр 100 ияш юбилейжым палемда. Тидын вашеш театрын артистше-влак тўрлў вере вашлиймашым эртарат. Йоча-влакымат огыт мондо, черле да изинек эмганен кушшо икшыве-влаклан поро кумылым почын пуышо (благодарительный) спектакльым ончыктат.

19 сентябрьште театрын актёржо-влак Йошкар-Оласе 7-ше №-ан «Золушка» йочасадыште «Колобок» спектакльым модыныт. Ты йочасадыш туберкулёз интоксикациян ньога-влак коштыт. Тўрлў ийготан 50 наре ўдыр-рвезе моткоч куанен. Вет нуно тыглай зритель семын ончен шинчен огытыл, а артист-шамыч дене пырля шкештат йомак персонажыш савырненыт.

Спектакль Юл кундем федерал округышто увертарыме «Театральное Приволжье» фестивалын паша радамже дене келшышын ончыкталтын. Тиде проект Россий Президентын ПФО-со Полномочный представительже Игорь Комаровын темлымыж почеш эртаралтеш.

**Л.СЕМЕНОВА
ЯМДЫЛЕН.**

**27 сентябрь –
Воспитательнын кечыже.**

«Шонанпыл» йочасадыш нылле ўдыр-рвезе кок тўрлө ийготан группыш коштеш. Кум воспитатель ден ик музыкальный руководитель йоча-влак марий шўлышан кушкышт манын тыршат. Тўрлө сынан мероприятийым

Сенгымаш

А ч а -
а в а - в л а к
деч посна кушшо икшыве-шамычлан да йочапөрт-влак-лан полшышо «Вернуть детство» фестиваль да «Успешная семья Приволжья» конкурс Саранскыште иктешлалтынгыт. Тагасымашке Юл кундем федерал округысо регионлагыч 14 еш ушнен. Тушто Марий Эл гыч Шаяковмыт еш лийын. Сергей Леонидович ден Ольга Владимировна шым икшывым ончен куштат: кумытшо шкеныштын да нылытше ашнаш налме улыт. Икоян еш «Везде хорошо, но дома лучше» тагасыште сенгышыш лектын.

*Шергакан
воспитатель-влак,
профессионал пай-
ремда дене шокшын
саламлена.*

эртарат. Икшыве-влакым марий калыкын ойпогыжо, йўлаже дене палымым ыштат. Йоча-влак «Шергашым пуэдымаш» да «Пиреден пача» модыш-влак дене модаш йоратат. Пөлемлашке марий вургеман курчакым, марий ўзгар-влакым чумыреныт.

**Т.А.ДУБИНИНА, воспитатель.
Советский, Кельмаксола.**

Россий премьер-министр Д.А.Медведев автобус дене йоча-влакым экскурсийыш коштыктым нерген пунчалым пенгыдемден. Тудын дене келшышын, йоча-влак безопасность ременьым пижыкты-шаш улыт.

**Спектакль
келшен**

Марий самырык театрын артистше-влакын модмо «Приключения Буратино» спектакльыш уло класс дене мийышна. Малыш – ушан, чулым рвезе, корнышто коштмо правил-влакым сайын пала, Карлсоным туныкта. Карлсонат келшен: тудо весела, вареным йората. Тиде спектакль мыланна пайдале ыле, корнысо знак, правил-влакым ушештарышна.

**Максим ЗОСИМОВ.
1-ше номеран
Морко школ.**

**1 октябрь –
Илалше-влакын
кечышт.**

Кочаем

Кө эн патыр?
Эн виан?
Кө эре полша мылам?
Тиде мыйын кочаем!
Пайрем дене саламлем,
Сайым веле тыланем.
Лий тый поро кумылан,
Ласка чонан, пиалан.
Южгунам вурсет – сырем,
Садак тыйым йоратем!

**Полина БИРЮКОВА.
Национальный
президент
школ-интер-
нат.**

Российште
1992 ий гыч
палемдалтеш.

Историйым шергалына

Руш-
поляк сар годым
(1609-1618) 1609 ий
1 октябрьште польско-литовский войска Смоленск орыш керылтын. Михаил Шеинын вуйлатыме руш гарнизон орым тушман деч 21 тылзе арален.

4 октябрьште
М.Шкетан лўмеш Марий национальный драме театр у тургымым «Ачийжат-авийжат» спектакль дене почеш. Ончышо-влаклан онгай программе темлалтеш: артист-влак дене вашлиймаш, театр мучко экскурсий да молат. Мероприятий 16 шагатат 30 минутлан тўналеш, а спектакль – 18 шагатлан.

20 сентябрь гыч 2 октябрь марте Грозный олаште «Российын идалыкысе туныктышыжо – 2019» всероссийский конкурс эртралтеш. Марий Эл гыч тагасымашке Советский район Вечын школышто биологийым туныктышо Л.В.Кукарева ушнен.

1 октябрь гыч 15 ноябрь марте Йошкар-Олаште «Марий шыже» сымыктыш фестиваль эртралтеш. Тыгодым «Марий Эл» куштышо кугыжаныш ансамблын, «Марий кундем» калык семўзгар кугыжаныш оркестрын, «Эренер» калык муро ансамблын да уна-влакын мастарлыкыштым ончаш лиеш.

ЛУЙ МОДМО ВЕР

МАРИЙ ТУРЕК РАЙОН

**Марий
Турек районлан
95 ий темын.**

В.А.МОРОЗОВ.

Сӧрал Марий Турек кундемна
Чодыран да кумда пасуан.
Вожанше тукумнан вершӧрна,
Ме тыйым моктен мурена.
Пашам йӧрата тыште калык,
Поян да сылне марий йӧланам.
Аралем шӧмыштем сото мландем,
Суксо гае улат мыланна.
Тек чаплана шочмо мланде,
Вийна утыр-утыр кушкеш.
Да лиеш илышнан кава канде,
Ушан ден илаш курымеш.

Э.ТЕРЕНТЬЕВА кусарен.

«Марий Турек
муниципал район»
администрацийым
С.Ю.РЕШЕТОВ
вуйлата.

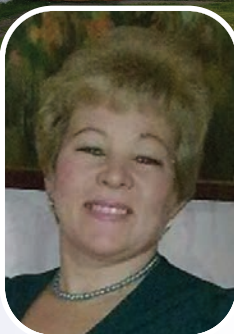
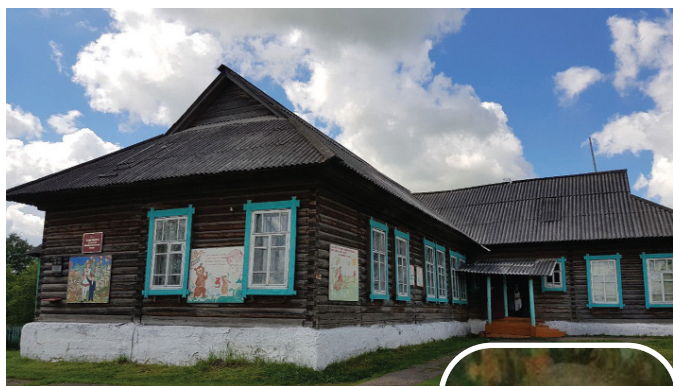
Марий Турек
район 1513,86 ква-
дратный километрым
айла.

Тачысе
кечын 20
тӱжем наре
ен ила.

Чылаже
ял шотан 5
илем, 120
ял, села,
посёлко уло.

Тыште талантан шуко ен шочын-кушкын: Марий АССР-ын сулло, МССР-ын калык артистше Ю.Рязанцев, Марий Эл Республикын сулло да калык артисткыже А.Антонова, Марий Эл Республикын сулло артисткыже Н.Османова, писатель-влак Г.Смирнов (Смирнов Кавырля), В.Снигирёв, икымше марий академик В.Мосолов художник М.Платунов, руш поэт Л.Решетников, опер мурызо С.Сушкина, Совет Ушем Герой С.Суворов да молат.

Сардаял школ 1884 ийыште почылтын, тудлан – 125 ий. Оралте тошто. Тунемше ден туныктышо-влак шукертак у школым вучат. Пиалешышт, «Образование» нацпроект почеш 2021 ийыште у школ омсажым почшаш. Тидын нерген школ директор П.В.Сорокина дене мутланышна.

– Полина Владимировна, у школым чоҥымаште кугу тӱткыш молан ойыралтеш?

– Йодмаш моткоч кугу. Проектым шукташ 147 миллион тенге ойыралтын. Спортзал, кочмывер, вургемым кудашие вер, тунемме класс-влак да молат у требованийлан келшышын чоҥалтыт. Класслаште компьютер, планшет, уремыште волейбол да футбол дене модаш кельштарыме петыртышан кок площадке лийшаш улыт. Школ кызытсе семынак ик пачашан лиеш, 60 тунемше да йочасадыш коштышо 20 икшывылан вер ышталтеш.

У ШКОЛЫМ ВУЧАТ

– Те ишкеже могай школым уждеда?

– Параньга районысо Элпанур школышко экскурсий дене миенна. Тушто шукерте огыл у школым починыт. Тиде йомак. Удыр-влак-лан эсогыл 2 цех уло: ургаш да кочкаш шолташ туныктымо. Столовыйын кухньыштыжат пеш шуко цех уло. Мутлан, киндым шулашат посна пӧлемым ойырымо. Тушеч толмат ок шу, школ волгыдо да йонгыдо. Мемнан денат тыгаяк школым чоҥат гын, тушто пашам ышташ, туныкташ да тунемаш кугу пиал лиеш.

– Ача-ава-влак икшывыштым кугурак школлашке колташ тыршат. У школым чоҥымеке, нуно мӧҥгеш тендан дене пӧртылыт але уке, кузе шонеда?

– Мыйын шонымаште, пӧртылыт. Молан манаш гын тиде йӧршын у школ лиеш. Эшежым кызытсе илышлан келшыше. Пеш вучена.

– Ончыкылыклан планым ыштенда?

– Шонымаш пеш кугу, чылажым каласенат от пытаре. «Робототехнике» кружокым почнена. Кок туныктышо тидлан тунемын лектын. Паша шуко – йоча шагал. Тений икымше классыш кок икшыве толын, вес ийын визытын лийшаш улыт, вара 7-8 йоча толшаш.

Х.АЛЕКСАНДРОВА мутланен.

Снимкыште: Сардаял школ; школ директор П.В.Сорокина.

Фотом школ архив гыч налме.

СЫМЫКТЫШ ТҮНЯШТЕ

Р.А.Мухамадеева
Марий Турек районысо Йо́ча искусство школышто коло ий пашам ышта. Нылымше ий вуйлатышылан шога.
 – Йо́ча искусство школыш 200 йоча кош-теш. Кум отделений уло: художественный, музыкальный да хореографий. Йо́ча-влаклан сымыктыш тўняш корным тошкаш 17 туныктышо полша, – каласка-ла Римма Аркадьевна. – Тений Йо́ча искусство школлан 60 ий темеш. Пайремыш выпускникна-влакым вучена.

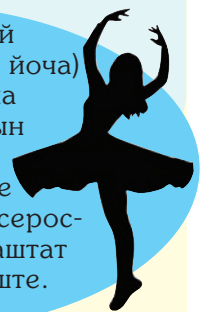
Музыкальный отделенийште 118 ўдыр-рвезе баян, домр, балалайке, фортепьяно, гитар дене шокташ тунемеш. Самырык гитарист-влак коклаште Ю.Кырчанов лўмеш эртаралтше республикысе конкурсышто Вера Соколова икымше верыш лектын. Туныктышо – Зинаида Анатольевна Афанасьева. «Корни» калык семўзгар ансамбль Казаньыште эртаралтше «Народные мелодии России» всероссийский конкурсышто сенгыше лийын. «Корни» ансамбль 4 ноябрьыште Йошкар-Олаште Всемарийский оркестрыште шокташ тўналеш. Ансамблым Марий Эл Республикысе тўвыран супло пашаенже В.А.Камышева вуйлата.

Художественный отделенийыш 46 йоча кош-теш. Лилия Сабирова, Евгений Афанасьев сўрет конкурсышто чўчкыдын ончыл верыште улыт. Туныктышышт – Н.В.Роженцова.

Хореографий отделенийыште (30 йоча) Татьяна Евгеньевна Малышева тырша. Тудын вуйлатыме «Карусель» ансамбль районьшто веле огыл, республикысе, всероссийский конкурслаштат сенгыше радамыште.

Е.ИВАНОВА.

17-27 августышто Крым Республикысе Межводное селаште «Алтын – Майдан – Крым» тўнямбал фольклор фестиваль-конкурс эртаралтын. Чылаже 96 коллектив ушнен. Фестивальыште мемнан кундемьсе «Арбор вел» ансамбльлан мастарлыкшым ончыкташ пиал шыргыжалын. Тыгак «Зардон» удмурт ансамбльын участникше-влак миенит.

Межводное селашке йўдым миен шуынна.

Крым гыч – сенгымаш дене

Фестивальым почмаште «Арбор вел» композицийым ончыктенна. «Хореографий» номинацийыште ме, ўдыр-рвезе-влак, тошто марий куштымаш дене икымше верым налынна. Арбор сўаным «Театр жанр» номинацийыште калык ончык луктынна. Лач тиде номерна дене «Алтын-Майдан» проект кум эн тале коллектив коклашкыже логалынна. Тыге «Атлеш» тўнямбал этноконкурсын Гран-прижым сенген налынна.

Села мыланна пеш келшен. Тудо кугу, ару. Урем мучко шарлыше ярминга, аттракцион-влак кечыгут пашам ыштат.

Фотом еш архив Гыч Налме.

Гран-прим сенген налме деч вара марий улмына, Арбор кундемьште шочын-кушмына да «Арбор вел» фольклор ансамбльын участникше улмына дене кугу кугешнымаш шочын.

Лиана ден Диана СЕМЁНОВАМЫТ.

Арбор.

МАРИЙ ТУРЕК РАЙОН

Спорт Сыроево

Илыш

Школна С.Р.Суворовын дүмжым нумалеш. Тудым 1967 ийыште чоненыт. Школьшто 93 тунемше тунемеш. Школ ончылно сылне сүрет почылтеш: ош куэр, чевер пеледыш да ужар вондер-влак, нунын коклаште – Совет Ушем Герой С.Р.Суворовын бюстшо. Школнам Юрий Александрович Зайцев вуйлата. Йоча-влак волейбол, баскетбол, гимнастике, теннис, дзюдо дене тагасымашлаште эре сенат. Переменыште ме теннис дене модына.

Аня РОМАНОВА.

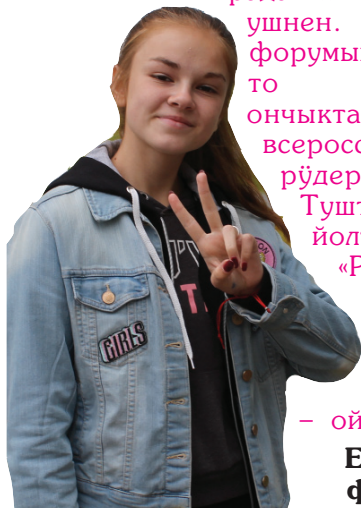
«Таза капкылан лийнет гын, эр кечым зарядке гыч тўналман», – оила Мариец кыдалаш школын тунемшыже Юлия Короткова. Удырѐн борьбаш коштеш. Спортын тиде видшым кум ий ончыч ойырен налын.

Тидлан тренерже М.В.Андреева кумылан ден. Юля тўрлў тагасымаште сенгыше радамыште лийын. Ятыр медаль да чап кагаз дене палемдалтын.

Косолап школын тунемшыже Юлия Мельникова «Российское движение школьников»

радамыш кум ий ончыч ушнен. Тудо тўрлў форумшто, слѐтышто чолгалыкшым ончыкта. «Орлёнок» всероссийский йоча рўдериште канен. Тушто шуко у йолташым муын. «РДШ йоча-влаклан тўрлў могырым виангаш йўным ышта», – оила Юлия.

Е.ИВАНОВАН
фотожо-влак.

«Эргым-влак, почешем!»

Кугу Нольо ялыште илыше Павел Сергеевич Потаев, тыге ўжын, кажне кечын кок эргыжым эр зарядкыш шогалта. Роман ден Иван таза да яшката капкылан, пенгыде вий-куатан, нелылыкым сенген кертше лийышт манын шона. Шкеже Нартас школ-интернатыште воспитательлан пашам ышта. Пелашыже Анна Анатольевна – Нартас кыдалаш школышто тўналтыш класслам тунуктышо.

– Ачана мемнам тыгак сурт кокласе сомылым ышташ тунукта, – ойлат эрге-влак. – Мўкшым кучена, ятыр суртвольыкым ончена. Пу гыч тўрлў арверым пўчкедена. Ачана шўртнў кидан. Суртышто чыла ўзгарым шке кидше дене ыштен.

Роман ден Иван Нартас школын тунемшыже-влак улыт. Спортын тўрлў видше кокла гыч хоккейым, дартсым, футболым йўратат. Еш дене погынен, спорт тагасымашке ушнат. «Сильному роду нет переводу» республикысе конкурсышто Потаев еш кумшо верым сенген налын.

Л.ГРИГОРЬЕВА.

Авторын-фотожо.

Аимке

Легенде почеш, яллан тўналтышым кум изак-шоляк: Аиме, Црме да Азме – пыштен. Аимен суртшо кызытсе ял мучашыште лийын, Црмен – вес мучашыштыже. Азме Тат-Китне ял воктенысе памаш деран верланен. Азменын ешыже йора чер дене черланен. Чер ынже шарле,

Вершўр

нунын ешыштым ынже пытаре манын, Аиме ден Црме изаштын суртшым йўлалташ шонен пыштеныт. Азмен тидым пален налын да ешыжым шылтен нангаен. Тудын илыме вержым кызыт «Азменер корем» маныт.

Кундемын эргыже

Марий Тўрек – мыйын шочмо вер

Кече дене помыжалтын Ыштет пашам тый

кас шумеш.

Шочмо вер тыге тўзлалтын Верланен эр-кас велеш.

Марий Тўрек, Марий Тўрек Кумда веран, вўдан, нуран. Марий Тўрек, Марий Тўрек, Улат эн лишыл тый мылам.

Руш ег, марий, татар да моло Илат ик шўлыш ден пырля. Шемер енлан

пиал тыш тольо, Ик ой тыге илаш темла.

Аркадий КУРОЧКИН.

МАРИЙ ТҮРЕК РАЙОН

Марий Турек районшто образований сферыште тыршыше 1009 педагог, ты ойсавыртышым паша ўжмашыжлан шотлен, у тунемме ийым ўшанлын тўналын. Образований да самырык-влакын пашашт шотышто пўлкам **Ольга Алексеевна КУРБАТОВА (снимкыште)** вуйлата. Тудын дене интервью темлена.

«Образование»

«Ваштамтышым пуртынет – шкеч деч тўнал!»

– Туныктым пашалан кугыжаныш кугу тўткышым ойыра. «Развитие образования» национальный проект 10 федерал проект гыч шога. Туныктышо-влак, ты проектла дене келшышын, кунар устан пашам ыштат, тунемше-влакын шинчымашышт тунар келге лиш. Эртыше тунемме ийым иктешлалаш гын, тунемше-влак Всероссийский тергыме пашалаште (ВПР), единый кугыжаныш экзаменлаште кўкшў лектышым ончыктеныт. Карлыган, Марий Турек, Косолап кыдалаш школ-влакын выпускникишт тўрлў предмет дене 90 угла баллым погеныт. «Успех каждого ребёнка» проект почеш Карлыган школын спортзалжым олмыктым, Мариец школын леведышыжым ачалыме. Тунемше-влаклан учебник-влакым ситарыме шотышто кугу паша ышталтын. «Учитель будущего» проектлан энгертен, 82 туныктышо шинчымашыжым уэмден, 4 педагог вес профессийым налын.

– Тергыме пашалаште ончыктым кўкшў шинчымашым тунемше-влак уроклаште веле огыл, тўрлў сынан тангасымашыште кучылт

моштышаш улыт. Тыге вет?

– Лектышна куандарыше. Сардаял школын тунемшыже-влак «Театральная весна» регион-влак кокласе конкурсышто, «Моя малая родина» регион-влак кокласе шанче-практик конференцийыште сенгышыш лектыныт. Нарташ школын самырык пожарныйже-влак «Лучшая дружина юных пожарных» всероссийский конкурсын призёржо лийыныт. Арбор школ гыч Лиана Семёнован руш йылме дене тўнямбал олимпиадыште сенгымыж дене кугешнена. Надя Окунева (Сысоево школ) кугыжаныш марий йылме дене республикысе олимпиадын призёржо лийын.

– Самырык тукумым патриотизм шўлышеш вияндыме йодыш районшытыда кузе ворана?

– Районышто тўрлў калык келшен ила. Ты шўлышым йоча-влак коклашат виянгдена. Нуным самырык-влакым иквереш чумырышо толкынлашке ушена. РДШ-ым, «Юнармей» толкыным, волонтёр пашам палемдаш лиш. Районышто 9 военно-патриотический клуб уло. Районын сборный командыже «Зарница Поволжья» республикысе военно-спортивный модмаште призёрыш лектын. Нарташ ден Косолап школ-влакын тунемшышт Нижний Новгородшыто эртаралтше «Гвардеец» оборонно-спортивный лагерьыште лийыныт. «Доброволец России – 2019» всероссийский конкурсышко 8 социальный проект дене ушнымо. 54-ше гана эртаралтше «Келшымаш тулото» фестиваль кум регион гыч 300 угла тунемшым поген.

Л.ГРИГОРЬЕВА мутланен.

Марий Турек районшыто 12 школ (2046 йоча тунемеш), 13 йочасад (1019 ньога коштеш) да ешартыш шинчымашым пуышо 1 рўдер (1615 ўдыр-рвезым авалтен) уло.

Энер серым

тїрлен арама,

Кечыйол дене

колжо модеш.

Вїд воктен

верланен Куптына,

Тїзланен ий

гыч ийыш толеш.

Ч.ЕЧІДЫЛЕЯОВА.

МАРИЙ ТУРЕК РАЙОН

Йот йылмын «мастарже»

Гузель Владимировна Минимуллина Сардаял школышто 11 ий пашам ышта. Тудо кажне кечын Карлыган гыч мемнам туныкташ коштеш. Англичан йылмын сайын тунемнеда гын, Гузель Владимировна дек толза. Тудын урокшо-влак моткок онгайын да пайдальн эртат. Шке предметше деке йоча-влакым кумыланден мошта. Районышто йот йылме дене эртыше инсценировка конкурсышто тунемше-влак кумшо ий почела икымше верым налыт. Тений йоча театр коллектив-влакын «Театральная весна» регион-влак кокласе II конкурсыштышт ончыл верыш лектыныт. Тылеч посна Гузель Владимировна – директорын воспитаний паша шотышто алмаштышыже.

Злата ЕРМОЛАЕВА.

Нартас школын 1-2-шо класслаштыже тунемше-влаклан книгагудышто «День луковой слезинки» шагат эртаралтын. Тудо шоганын кечыжлан (21 сентябрь) пӧлеклалтын. Самырык лудшо-влак шоган нерген шуко пален налыныт: туштым туштеныт, калыкмутым ойленыт, шоган дене ямдылыме кочкыш аукционыш ушненыт. Д.Родаринын «Приключения Чиполлино» йомакшым шарналтеныт.

Элымбай книгагудо

Пыламарий книгагудо

Тунемше-влакын «Книгам кучылтмо правил-влак» урокышт библиотекешты эртен. Книгагудо пашаен Л.В.Бушкова книгаган «чоңалтмыже»: ком, титул лаштык, иллюстраций, аннотаций, вуйлымаш, вуймут – нерген каласкален. Йоча-влак «Книга кушеч толын» видеофильмым онченят.

Кундемын ўдыржӧ

Шочмо-кушмо ялем

Аимке ял. Мый тыште шочынам.
Пӱртӱс деч вийым налын кушкынам.
Яндар памаш гыч вӱдым йӱынам.
Кумда пасушто модын йомынам.
Ялем воктен энер йоген эрта.
Энер пелен чодыра гӱжлен шога.
Чодыраште кайык сылнын муралта.
Тудат шке семже ден ялемымак мокта.
Пӱртӱс эн сылне мыйын ялыштем!
Аимке ялем дене кугешнем!
Тудлан эн сылне мурым пӧлеклем!
Эн сылне семым яллан йонгалтем!

И.ЗАКИЕВА (КУРОЧКИНА).

Мӱнгыштӧ шкетын кодмек, кузе лийман? Могай азап лийын кер-теш?

Тат-Китне книгагудо

Электроприбор-влак могай пайдам да энгекым кондат? Пожар могай амаллан кӧра ылыжеш? Молан палыдыме ен-влак дене мутланыман огыл? Теве тыгай йодыш-влаклан вашмутым кычалыныт Тат-Китне школын первоклассникше-влак «Твоя безопасность – в твоих руках» лӱман мероприятийыште. Тудым книгагудо вуйлатыше Р.М.Ахметгалиева эртарен.

Марий Турек кыдалаш школышто 900 йоча тунемеш. Эртыше тунемме ийым 57 тунемше Похвальный лист да 41 тунемше Похвальный грамота дене тунемын пытарышыт. 9-ше классым пытарыше 3 выпускниклан отличиян аттестатым да 11-ше классым пытарыше 8 выпускниклан «За особые успехи в учении» медалым да отличиян аттестатым кучыктымо. Школышто 62 устан тыныктышо

Школышто паша шолеш

тырша. Тунемме идалык мучко тӱрлӧ предмет дене декаде-влак икте-весыштым алмаштат. Арня еда онай мероприятий-влак эртаралтыт: «Марий Элысе калык-влакын тӱвыра кечышт», «Кормушко», «Шырчык омарта», «Яндар школ кудывече», «Йошкар герань» акция-влак да молат. Макулатурым поген, пушенгым арален кодаш полшена. Кодшо ийын комсомолын юбилейже вашеш тунемше-влак «Пызле аллеям» шындыныт, кугыен-влакат

ушненыт. Кажне кенгежым мемнан школышто «Весёлый муравейник» йоча лагерь да Марий Китне ялыште «Шонанпыл» сводный отряд пашам ыштат. **С.А.АЛЕКСЕЕВА, марий йылмым туныктышо.**

Шочмо йылме – поянлык

2019 | МЕЖДУНАРОДНЫЙ ГОД
ЯЗЫКОВ КОРЕННЫХ НАРОДОВ

Чон йодмо сомыл

Надежда Михайловна Багаева (**снимкыште**) Марий Турек районысо Хлебниково школышто коло визымше ий пашам ышта. 2014, 2019 ийлаште «Уста марий туныктышо» республикысе конкурсышто танасен. 2-9-ше класслаште кугыжаныш марий йылмым туныкта, калыкын тўвыраже, эртыме корныжо нерген палдара.

– Школыш пашаш толмем годым йоча-влакын марий йылмым тунемаш кумылышт уке, ача-ава-влак торешланат ыле, – оила Н.М.Багаева. – Вара эркын-эркын сўрет вашталте: йочасад гычак марий йылмым туныкташ тўнална. Тунемме программывашталгышт, шагатым ешарышт, туныктымо пособий, учебник-влакым савыктышт. Школышто тўрлў пайремым марла эртараш тўнална. Кызыт уэш чыгынымыла чучеш.

– Туге гынат йоча-влакым

йылмым
тунемаш

– **Мый шке наставникемлан Надежда Викторовна Марса-ковам шотлем. Марий**

Турек школышто марий йылмым туныктышо Зинаида Германовна Батуева кангаш дене полша. Марий Турек районысо вич школышто (Марий Турек, Карлыган, Хлебниково, Мариец, Марий Пыламарий) 10-11-ше класслаште марий литературым рушла туныктена. З.Г.Батуева, С.А.Алексеева программывозенит, – оила Н.М.Багаева.

Авторын фотожо.

шўмандыман. Те туныктымо пашаштыда утларак жапым молан ойыреда?

– Кызыт школышто йоча-влак марий йылмым йот йылме семын тунемыт.

Садлан йылмым лывыртыме пашалан шуко жапым ойырем, икте-весе дене диалог семын мутланена. Тунемше-влакым шымлыме пашалан шўмандем, ФГОС-ын йодмыжым шуктен, изирак классла гычак тўналын, проектым ышташ тунемына. Нуно сўретым сўретлат, опорный таблицым ыштат, фотом войзат.

– Паша лектышда могайрак?

– Йоча-влак тўрлў велым виянгыт. Теве Надя Барсукова кочаж нерген шымлымашыж дене интернет-конкурсышто ойыртема тын. Кугыжаныш марий йылме дене районысо олимпиадыште призёр лийын. Тудо руш ўдыр гынат, марий йылмым куанен тунемеш. «Ямде лий» газетлан, «Кече-Солнышко» журналлан подпискым ышта. Тыште ача-аван рольышт пеш кугу. Лана Зайцева дене кугешнем. Хлебниково школышто тунеммыж годым эре ончылно лийын, шочмо марий йылмылан шўман ўдыр.

Л.ГРИГОРЬЕВА мутланен.

Тунемман!

Российште 200 утла калык ила, шке йылмыж дене кутыра. Шочмо йылмем – марий йылме. Мый тудым йўратем да пагалем. Мом мый шке шочмо йылмем аралымаште ыштен кертам? Эн тўнжў – шочмо йылме дене ойлаш, илыш йўлам аралаш.

Катя ОРЛОВА.
Сысоево школ.

А те паледа, ўдыр-рвезе-влак, Удмурт

Республикыште илыше икшыве-влакынат шке шочмо йылмышт дене савыкталтше «Кизили»

(«Шўдыр») йоча журналышт уло.

Шукерте огыл Марий Турек район Карлыган кундемысе одо йоча-влаклан пиал шыргыжалын: возымо пашалаштым ты журналыште савыктеныт. Куанже

мыняре! Тыгай вашкылым журналын пашаенже-влак шошым ыштеныт. Карлыган селаш толын, одо-влакын илышышт, пашашт, школ нерген поян материалым ямдыленыт. У тунемме ий тўналмеке, ямде журналым ончыкташ конденит. Тўрлў тўсан, сўрал йоча журнал эшеат лишылракла чучын: тушто шочмо одо йылме дене возымо.

«Кизили» – тиде «Шўдыр»

Верысе калык уна-влаклан мурсем пўлекым ыштен. «Корни» калык семўзгар оркестр да «Зардон» одо калык фольклор ансамбль мастарлыкыштым ончыктеныт.

МАРИЙ ТУРЕК РАЙОН

СЫЛНЫМУТЪ изолык

Йылмым аклыза!

Мый Марий Турек кыдалаш школышто тунемам. Марий йылме урокым Светлана Алексеевна Алексеева вўда. Тудо Марий Эл Республикын почётан туныктышыжо. Олыкысо висвис пеледыш гай шортнялге ўпан, яндар кава гай канде шинчан, памаш вўд гай яндар йўкан, поро ўдырамаш. Урокушто чылан марла кутырена. Марий почеламутым тунемына, тўрлў заметкым газетыш возена, кроссвордым шке шонен луктына. Тудо мыйын авамат туныктен. Светлана Алексеевна кугу, кўлешан пашам шуктен шога. Марий йылмым йўраташ, аклаш туныкта.

Юля УСОВА.

Самырык туныктышо

Сардаял школыштына ныл самырык туныктышо пашам ышта. Нунын кокла гыч иктыже – Оксана Владиславовна Николаева (**снимкыште**). Тудо 2-шо ден 4-ше класс-влакын вуйлатышышт. Эше музык урокым вўда, пианино дене шокташ туныкта. Куштымет, мурымет шуэш гын, Оксана Владиславовна писын туныкта. Самырык туныктышына эре у технологийым кычалеш. Тений «Легоконструирование» кружокым эртарашлан кенжежым Йошкар-Олаш тунемаш миен. Йочашамыч тудым пеш пагалаг.

Валерия ФЁДОРОВА.

Шарнена

Ида Ивановна Крылова – МАССР-ын сулло туныктышыжо, кумдан палыме мурызо. Мемнан школышто шуко ий марий йылмым да сылнымутым туныктен. Изинек мураш йўратен, ондак гитар дене, а вара гармонь дене пеш талын шоктен. Ида Ивановна кугу кумыл дене конкурслаште участвоватлен. «Савак кундем» ансамбльым погымаште тыршен. Ида Ивановна 1999 ийыште шыжа тылзын колен. Мемнан районысо чолга ўдырамаш-влаклан И.И.Крылова лўмеш лауреат лўмым пуат. Сысоево школнан пырдыжыштыже шарнымаш онга кеча.

Настя ОРЛОВА.

Кодшо тунеме ий мучаште «Шочмо верем, моторем» проект пашам возышна. Иктышт Марий Турек кундем, районын палыме

енже-влак нерген материалым музейыште, архивыште, Интернетыште кычалыныт. Весевлак кундемыштына шочын-кушшо поэт-влакын почеламутыштым тунемыныт, кумшышт онай да мотор вершўрна нерген материалым погеныт, пырдыж-газетым луктыныт.

Виктория КУДРЯШОВА.
Марий Турек школ.

Шочмо ялем

Сысоево ял сўрал верыште верланен. Йырваш чодыра, садер. Буй энгер йоген кая. Ялыште мотор деч мотор пўрт-влак шогат. Урем мучко мотор садер, пеледыш кушкыт. Тиде ялыште поро кумылан калык ила. Мыланем шочмо верем келша. Ялна «Савак кундем» ансамбль, школнан тунемшыже-влак дене кугешна.

Егор БОГДАНОВ.

Сылне пўртўс

Марий Купто ялна воктен пеш сылне пўртўс. Теве Куптинка энгер шыман шыргыктен йога. Тудын деке кў кокла гыч йоген лекше вич памаш ушна. Вўд воктене шуко тўрлў кайык ила: ирлудо, чарланге, аист. Южгунам ош йўксо-влакат мужырын койыт. Энгер тўрлў коллан поян. Ял йырваш – чодыра, олык, ото-влак.

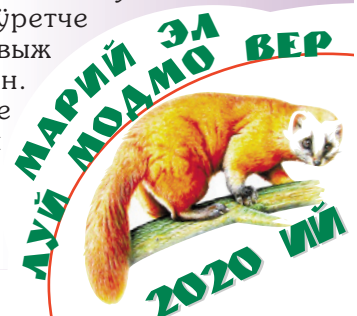
Ял воктенысе вершўр нерген легенде ден преданий-влак улыт. Нуным «Легенды и предания моей малой Родины» книгаште муаш лиеш. Верысе сўретче Александр Тихонов «Рывыж рож» сўретым сўретлен. Тыгай вер ял шентелысе коремыште уло. Марий Купто ялем деч сўрал вер уке дыр, шонем.

Настя ОРЛОВА.

Полина ЩЕГЛОВА.
Марий Турек школ.

МАРИЙ ТУРЕК РАЙОН

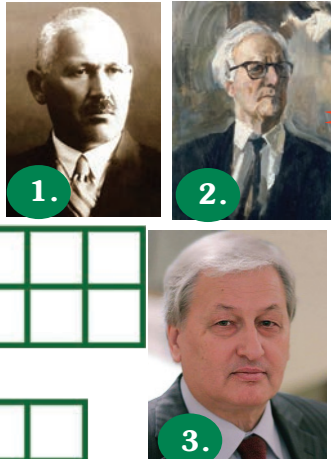
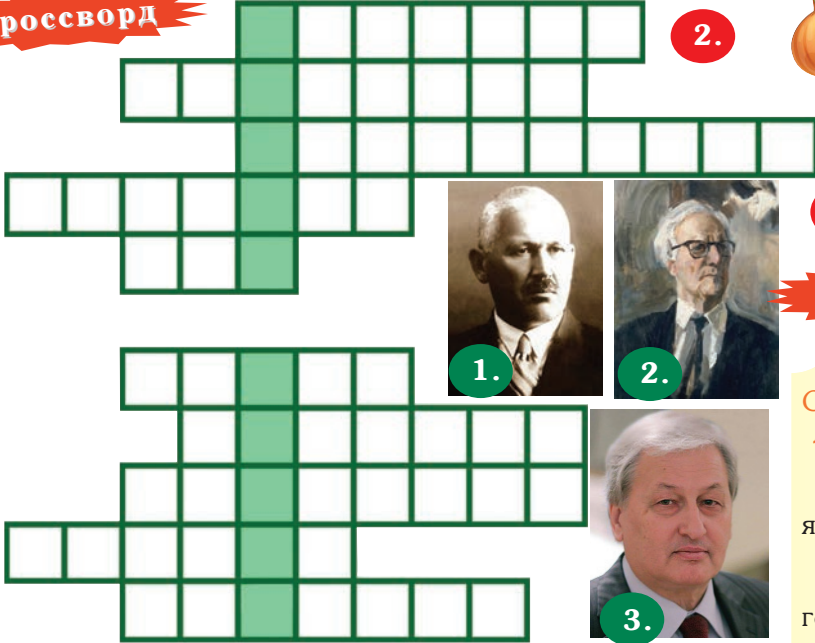
Шоналтена мо?

Марий Турек район нерген

Ребус

1. + Н + = + = + ЯЛ

Кроссворд

Тест

Смирнов Кавырля (Гаврил Тихонович СМИРНОВ) илыш корныжо да сылнымут пашаже-влак почеш тест

1. С.Кавырля могай ялыште шочын?
А. Лопъял; Б.Китне; В.Сардаял.
2. «Презе» (1930) ойлымашыште тун геройын лумжӧ кузе?
А. Элексан; Б.Миклай; В.Вӧдыр.
3. «Тулык Вери» (1932) пьесе гыч пошкудо удырын лумжӧ кузе?
А. Вери; Б.Орина; В.Ана.
4. Нине пьесе-влак кокла гыч кудыжо С.Кавырлян огыл?
А. «Сенгымаш»; Б. «Илыш корно»; В. «Куван кенже».

1. Икымше марий академик.
2. Совет живописец, график. Черемис Турекуште 1887 ийыште шочын.
3. Кумдан палыме руш поэт. Марий Нольдур ялеш шочын.
4. Опер мурызо – удырамаш. МАССР-ын сулло (1981), Марий Элын калык артисткыже (1991).

5. Сысоево воктеч йогышо энгер.
6. Районысо композитор.
7. Марий-влак кокла гыч икымше Совет Ушем Герой.
8. Социалистический паша герой. «Кураш» колхозын звеньевойжо лийын.
9. Савак кундемысе пуртӧс суретче.
10. Чапланыше руш лётчик. Хлебниково селаште шочын.

Ю.Рязанцевын (1940 ийыште Иззи Пумарий починга ялыште шочын) почеламутшо-влакым палыза.

- _____ ужам
  - _____ йылме
  - _____ толкын
  - _____ чапмуру
  - _____ удырамаш
- Вашмут-влак: ужака; кышам; кумыл; икымше; шочмо.

Газетым Печать да массовый коммуникаций шотышто Федерал агентствын окса полишыж дене лукмо.

МАРИЙ ТУРЕК РАЙОН

Марий Турек район гоч йоген эртыше энгер-влакын лумымштым муза.

Филворд

Э	Н	Е	Р	В	Ў	Д	О
Н	Э	В	Ў	Р	З	Ы	М
О	Р	Н	П	И	Л	К	С
Л	Е	Н	Е	Р	Н	Э	А
Я	И	Э	Р	Е	Е	Р	В
О	А	Н	Т	К	Э	Н	А
Н	М	Д	Р	А	О	Н	К
С	А	Р	Д	А	С	Э	Р
Э	Н	М	О	С	А	Р	А
П	У	В	Ў	Д	П	Ш	Н

Газетлан материалым ямдыленят:
Л.Семенова, Н.Семенова,
Л.Григорьева, Е.Иванова,
Ф.Лебедева, Х.Александрова.

1-ше номеран Морко йочасадыш коштшо икшыве-влак авашт дене пырля «Пакчасаска» районысо конкурсыш ушненыт.
И.АЛЕКСЕЕВАН фотожо.

4 октябрь –
Музыкын
кечыже.

Сўретым чиялте.

Эрай лўман агытан
Эрден мур пеш газан.
Кў эрденак кынелеш,
Тудо пиалан улеш.

Василиса ЕРШОВА
аваж дене пырля
ыштен.

Йошкар-Ола,
80-ше йочасад.

Оңай Ш а й т а н
иканаште 85
муным опта. Ик тылзе
гыч игыже-влак лектыт.

Шке коклаштышт шайтан-влак икте-
весышт дене тўкнен «мутланат».

Тушто

Тудын уло
Чапле пўрт,
Лектын
Кўргыж гыч
Ок керт,
Иктаж-куш
Каяш
Лектеш –
Пўртшыге
Тыршен
Нушкеш.

Г.ИВАНОВ.

Ой-кагаш

- ✓ Пўртым ўшtmў щётко вургыш изи фонарикым пижыктет гын, пычкемыш лукым ўшtmў годым волгыдым ышта.
- ✓ Кўртньў ведра вашке ынже рўдан манын, пундашыжым чиялтен, полиэтилен пакет дене петыраш лиеш.
- ✓ Пушкыдо мебельым, пальтом, пурак дечын пылесос полшымо дене веле огыл, тыгак вуйшерге дене зрыкташ лиеш. Тидлан коккум шергем ўмбала пыштен, яклака могыр дене изиш темдалын шымартыман.

Индекс: П4696.

Тираж 1150 экз. Заказ
Формат – А-4-12

Тўн редактор
Л.В.СЕМЕНОВА.

E-mail: yamde_lii@mari-el.ru,
yamde_lii@mail.ru

Сайтын адресше: yamde-lii.pro,
Тел. 8(8362) 45-22-82(факс)

УЧРЕДИТЕЛЬ-ВЛАК: Марий Эл Республикысе культур, печать да калык-влакын пашашт шотышто министерстве, «Ямде лий» газет» кугыжаныш унитарный казна предприятий.

Газетым редакцийште погымо да верстатлыме, «Марий Эл Республикысе Правительствын типографийже» ООО-што ямде оригинал-макет гыч савыктыме. Типографийын адресше: 424000, Йошкар-Ола, Комсомольский урем урем, 112.

Газетым Массовый коммуникаций сферыште да культур наследиим аралымыште законодательствым шуктен шогымым эскерыше Федеральный службын Приволжский федеральный округысо управленийыштыже регистрироватлыме.

Номер – ПИ №ФС 18-1999,
2005 ий 10 февральште пуымо.

0+

Печатьыш пуымо жап – 14-00,
фактически – 13-00

Авторын да редакцийын шонымышыт тўрлў лийын кертыт. Серыш-влак мўнгеш огыт колталт. Ак – кутырен келшыме почеш.

Редакцийын да издательнын адресше: 424006, Йошкар-Ола, СССР Вооружённый Вийын 70-ше идалыкше урем, 20 (почтовый) Эгерўмбал Амстердам, 1 (фактический).

Изи погызо

Конкурс

Ярослав КУЗНЕЦОВ.
Параньга, Кугу Пумарий.

Артём ГЛУШКОВ.
У Торьял,
Тошто Торьял.

Настя ЕФИМОВА.
Звенигово, Ташнур.

Тиде схемым клеитлымек, могай кубик лектеш?

– Писынрак, эргым! Школыш вараш кодат, – Петюм аваже чыштыра.
– Ит лүд, авай. Школым кечыгут почмо.

Физкультминутко

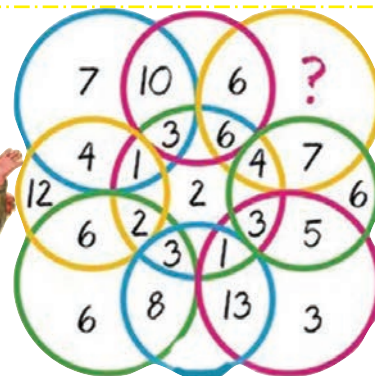
Пенгыде улына

Кидым кўшкө рўзалталын,
Тышке-тушко ыштена.
Мардеж дене лўнгалталын,
Пенгыдын ме шогена.
Кайык-влак

чонештыл толыт,
Йыштак шинчыт укшерлаш
Да мыят шке верыш толын,
Шыпак шинчым

парт коклаш.

Н.Д.ИЛЬИНА.
Волжский, Карай.

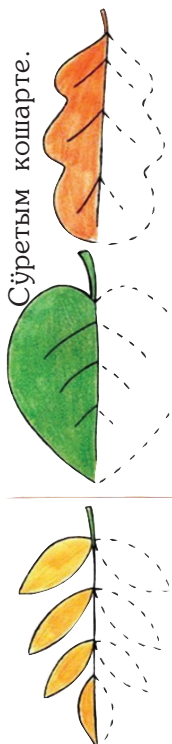
Йодыш олмеш могай числам шындыман?

Шөртнө шыже

Шөртнө шыже ошкылеш
Уло мландым авалтен.
Мыланна саскам конден –
Чылажат вет тутло пеш.
Шөртнө шыже, сылне шыже!

Ой, йырваш сөрал моткоч.
Пуйто эн уста сүретчын
Той чия велеш түргоч.
Шыде мардеж талышналын,
Куэ укшым рўзалта.
Уло вийже дене пуалын,
Ала-молан шыдешка?
Но садак пүртүс пеш сылне
Кеч-могай игечынат,
Йөратем мый шыже кечым –
Оярымат, йўранымат.

Алёна ВЕДЕРНИКОВА.
У Торьял, Элембай.
Туныктышо –
Е.Е.ПЕТУХОВА.

Интернетысе сүрет-влакым кучылтмо.

